

Světelná atmosféra a návrh osvětlení

Autor text

Ing. Petr Žák, Ph.D., Etna spol. s r. o.

Foto

Petr Janžura

velice rozsáhlá a složitá problematika, která spadá do oblasti filozofie (fenomenologie) a teorie architektury [1]. Pokud připustíme podstatné zjednodušení této problematiky, lze fenomén „místa“ popsat pomocí pojmů „prostor“ a „charakter“. Zatímco „prostor“ označuje geometrické uspořádání místa a prvků v něm umístěných, „charakter“ vyjadřuje celkovou atmosféru, která je nejobecnější vlastností každého místa. Oba tyto pojmy jsou na sobě závislé a nelze je exaktně oddělit. Je ale snad možné říci, že daný prostor je určitým rámcem pro charakter, které uvnitř něho mohou vzniknout.

Jedním z hlavních parametrů, který významně ovlivňuje „charakter“ daného místa, je světlo. Světelné podmínky, dotvářející charakter konkrétního místa, jsou velmi komplexní realitou, jejíž vyjádření a popis jsou značně obtížné. Pravděpodobně nejuvěstižnějším vyjádřením světelných podmínek je slovní popis světelné atmosféry, která je součástí našeho vizuálního vjemu. V současné době jsme si zvykli popis světelné atmosféry transformovat na popis tzv. světelného pole [3], z kterého je vizuální vjem vyloučen a u kterého se k popisu světelných podmínek využívají světelnotechnické veličiny (osvětlenost, jas, světelný vektor apod.). Je třeba si ale uvědomit, že takový popis je velmi výrazným zjednodušením obecnější světelné atmosféry.

Pro názornější vystižení rozdílů mezi světelnou atmosférou a světelným polem byly zvoleny dva příklady z oblasti osvětlení výstavních prostorů. V prvním případě mají být vytvořeny světelné podmínky, kdy budou viditelné pouze exponáty, a prostor zcela zmizí. Exponáty levitují v nekonečném „kosmickém“ prostoru. Pro dosažení takové světelné atmosféry musí světelný tok v maximální možné míře dopadat pouze na vystavené exponáty. Základním, ne však jediným předpokladem je použití takového směrového osvětlení, u kterého bude maximálně potlačeno tzv. parazitní světlo, tedy světlo vyzařované mimo potřebný prostorový úhel. Tím se dosáhne toho, že se exponáty „vyjeví“, a ostatní části prostoru zůstanou „skryty“. Jiným příkladem je požadavek na vytvoření tzv. reliéfního osvětlení. Tento způsob osvětlení se používá u exponátů s jemnou povrchovou strukturou (mince, rytiny apod.), u nichž zlepšuje jejich „čitelnost“. Pro vytvoření takového typu osvětlení je třeba, aby světlo dopadalo na exponát tečně, tedy pod ostrým úhlem. Jak obě zmíněné situace, které si lze vizuálně poměrně snadno představit, vyjádřit světelnotechnickými parametry? Pokud by byl takový složitý popis vytvořen a někomu předán bez dalšího komentáře, okamžitě se ztratí informace o vizuálním vjemu a popis „světelné atmosféry“ je redukován na popis „světelného pole“. Z uvedených důvodů nelze světelnou atmosféru vyjádřit pomocí světelnotechnických parametrů. Navíc světelná atmosféra definovaná v úvodní fázi projektu není statický stav, ale je to proces, který se postupně zpřesňuje a dotváří.

Pro kvalitní návrh osvětlení je třeba pochopit a respektovat funkce jednotlivých profesí v realizačním týmu. Pokud zůstaneme u výstavních prostorů, za obsah expozice, tedy co bude vystaveno, je zodpovědný autor expozice. Za to jakým způsobem to bude vystaveno, je zodpovědný architekt. Ten je zde také zodpovědný za podobu celkové atmosféry expozice a za její definování. Z této obecnější celkové atmosféry je pak třeba abstrahovat část, která souvisí s osvětlením, tj. světelnou atmosférou, za jejíž vytvoření je odpovědný světelný technik. Konečný výsledek a vizuální podoba expozice tedy závisejí jednak na schopnosti architekta vnímat světlo jako jednu ze základních materiálů prostoru a na jeho schopnosti zformulovat představu o celkové i světelné atmosféře a jednak na schopnosti světelného technika tuto vizi architekta pochopit a realizovat.

1. 2. Pražská mincovna - celkový pohled do expozice

Světelná atmosféra a návrh osvětlení

Autor text

Ing. Petr Žák, Ph.D., Etna spol. s r. o.

Foto

Petr Janžura

V rámci návrhu osvětlení je tedy na počátku třeba popsat světelnou atmosféru vytvářející celkový dojem, který si návštěvník z výstavy odnáší. Jak k tomuto popisu dojít, není uvedeno v žádných normách, doporučeních ani příručkách a závisí to na zkušenostech, intuici, vzájemné spolupráci a respektu mezi autorem, architektem a světelných technikem.

Pro představu lze s velkým zjednodušením říci, že světelná atmosféra se může pohybovat od rovnoměrně rozptýleného osvětlení po dramatické bodové směrové osvětlení. Obě tyto situace mohou být v různé míře kombinovány a každé z takto vzniklých situací lze dosáhnout nepřeborným množstvím způsobů. Po specifikování představy o světelné atmosféře lze v dalším kroku přistoupit ke stanovení světelnotechnických parametrů, které je třeba v případě muzeí a galerií posuzovat jak z pohledu návštěvníka (vjem exponátů), tak z pohledu vystavených exponátů (ochrana exponátů). Je třeba si přitom uvědomit, že tyto objektivní parametry jsou pouze určitým vodítkem, které umožňuje postupně zpřesňovat výslednou podobu osvětlení, ale že stále zůstávají pouze dílčí součástí složité světelné atmosféry.

V praxi se stává, že architekti zaměňují pojem „osvětlení“ za „svítidla“ a místo toho, aby se pokusili vyjádřit, jak by měl prostor vizuálně vypadat, se zaměřují na to, jaké technické prostředky použít. Světelní technici se zase příliš často spoléhají na světelnotechnické parametry uvedené v normách a doporučeních, které považují za jedinou objektivní pravdu, a obávají se zapojit svoji intuici a představivost. Jsou-li světelnotechnické parametry nadřazeny nad popis světelné atmosféry nebo tento popis úplně chybí, vznikají strohá unifikovaná řešení, která mohou ve svém výsledku působit vizuálně nevhodně a mohou celkový charakter expozice zdeformovat. Výsledkem může být překvapen nejen návštěvník, ale i projektant. Pro názornější představu o využití popisu světelné atmosféry jsou v následující části uvedeny jednoduché příklady návrhu osvětlení dvou krátkodobých výstav.

3

4

3. 4. Praha Španělská - celkový pohled do expozice

Literatura:

- [1] SCHULTZ, Ch. N.: Genius Loci, k fenomenologii architektury. Odeon, Praha, 1994.
- [2] BANGS, H.: Návrat posvátné architektury. KMa s. r. o., 2008.
- [3] HABEL, J. a kol.: Světelná technika a osvětlování. FCC Public, 1995.